

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ВЛАДИ І СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Буканов Г. М.,

*професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ORCID ID: 0000-0002-5398-5953

vip.gregorov5@gmail.com

У статті визначено особливості політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану. Визначено, що політична комунікація виступає як комунікаційна взаємодія між владою і суспільством з метою легітимації державно-політичних рішень, стабілізації суспільно-політичних відносин і підтримки позитивних настроїв в суспільстві і його адаптації до викликів сучасності, серед яких для України є російсько-українська війна. Інститути громадянського суспільства в умовах війни впливають на прийняття парламентом нормативно-правових актів, які адаптовані до реалій воєнного часу і відповідають за регламентації соціально-політичного життя країни. Але організації громадського сектору суспільства все ж такі обмежені в комунікаційній взаємодії із владою і органами державного управління, а отже для усунення таких недоліків передбачає регламентацію на нормативно-правовому рівні такої взаємодії в умовах воєнного стану. Особливостями політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану в Україні визначено: обмеження на громадський контроль за діяльністю державних органів; нерозвиненість громадсько-політичної комунікації; політична комунікація в умовах воєнного стану набуває ознак стратегічної комунікації; політична комунікація в умовах війни переміщується в інформаційне інтернет-середовище, причому значна частина населення отримує інформацію із соціальних мереж та месенджерів; в політичній комунікації в умовах війни продовжують транслювати євроінтеграційний наратив, незважаючи на певні обмеження політичної участі громадян в прийнятті політичних рішень. За результатами експертного опитування визначено основні канали політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану: електронні канали інформації і офіційні заяви і виступи представників влади. Виділено чинники підвищення ефективності політичної комунікації в умовах війни: протидія інформаційно-психологічному впливу з боку країни-агресора в засобах масової комунікації; посилення боротьби з дезінформацією і пропагандою; надання достовірної інформації про політичну і воєнну ситуацію в країні; налагодження ефективної комунікації між владними структурами та інституціями громадянського суспільства

Ключові слова: політична комунікація, політична влада, громадянське суспільство, засоби масової комунікації, інформаційне інтернет-середовище.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Повномасштабна російсько-українська війна, розпочата рф 24 лютого 2022 року і введення в Україні правового режиму воєнного стану позначилася як житті громадян, але й на функціонуванні національного громадсько-політичного простору, особливо в інформаційно-комунікаційному аспекті, де політична комунікація влади і суспільства виступає механізмом легітимації влади і прийняття нею державно-політичних рішень та підтримки стабільності суспільно-політичних і владних відносин. Тому актуальним є визначення особливостей політичної комунікації в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам політичної комунікації присвячені наукові розробки і праці таких зарубіжних і вітчизняних авторів, як: М. Ажажа, А. Акаймова, Ю. Бокоч, Д. Брайант, А. Вайер, Н. Віннер, Т. Воронова, Ю. Габермас, К. Дойч, В. Дабіжа, А. Данько-Сліпцова, Д. Істон, П. Лазарсфельд, Г. Лассвел, О. Максимович, М. Остапенко, Л. Пай, І. Проноза, О. Рафальський, Л. Тесфайє, Дж. Фішкін, О. Шиманова-Стефанишин, Т. Шлемкевич, С. Шрам, І. Цікул, та багато інших. Особливостям політичної комунікації влади і суспільства присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як: Т. Лушахіна, В. Маракін, О. Михайлова, О. Ніцевич, Н. Окша, Я. Попович, А. Похожало, Л. Хорішко, В. Цимбалюк, О. Шиманова-Стефанишин та інші.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – визначити особливості політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична комунікація в сучасному політичному просторі постає як основа демократичного процесу в країнах, орієнтованих на цінності верховенства права, законності, свободи і толерантності. До того ж сама політична сфера перетворюється на інформаційно-комунікаційний простір, в якому суспільно-політична комунікація відбувається як взаємообмін і взаємодія між суб'єктами політики і громадянами. З цього приводу актуальним залишається класичне визначення політичної комунікації Р.-Ж. Шварценберга, – це «процес передачі політичної інформації, за допомогою якого інформація циркулює між елементами політичної системи, а також між політичною і соціальними системами. Безперервний процес обміну інформацією здійснюється як між індивідами, так і між тими, хто управляє, і тими, ким управляють, з метою досягнення згоди» (Акайомова, 2011).

Політичну комунікацію Ю. Тищенко визначає «як процес, що охоплює політичну сферу життя людини, за посередництвом якого відбувається спілкування між органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, посадовими особами, виборцями, населенням. Налагодження та відтворення комунікаційних процесів між політичними партіями та виборцями, інформованість виборців про діяльність політичних партій сприяють легітимації політичних утворень у суспільстві, що є невід'ємною частиною інституалізації демократії та її консолідації» (Тищенко, Байор, Товт, Горобчишина, 2010). Вдалим визначенням є інтерпретація поняття, надане Я. Попович і В. Маракіним: «комунікативний процес взаємообміну політичною інформацією і трансляції політичного дискурсу серед політичних суб'єктів, органів державного управління, громадянського суспільства, спрямований на досягнення консенсусу в прийнятті політичних і управлінських рішень, легітимації влади і підтримку стабільності демократичної політичної системи через засоби масової комунікації, соціальні мережі Інтернету, неформальні контакти тощо» (Popovych, Marakin, 2024).

В умовах воєнного стану політична комунікація влади і суспільства змінюється як інституційно-організаційний механізм взаємодії в комунікаційному політичному просторі. З іншого боку, нарративи і політичний дискурс такої взаємодії набуває ознак стратегічної комунікації. Як відзначає О. Ніцевич «воєнний стан, як надзвичайний правовий режим, ставить перед державою особливі завдання з управління, координації та забезпечення стабільності в умовах високого рівня небезпеки та невизначеності. У цьому контексті, взаємодія між владними структурами та громадянським суспільством являється ключовим для забезпечення прав людини, підтримки соціальної згуртованості та ефективного реагування на кризові ситуації» (Ніцевич, 2024).

Незважаючи на правові обмеження і зменшення політичної участі громадянського суспільства в прийнятті державно-політичних рішень і публічному управлінні, вітчизняні науковці наголошують на тому, що рівень соціально-політичної активності громадських організацій збільшився. Так, В. Цимбалюк, аналізуючи стан комунікативної взаємодії влади і суспільства, стверджує, що воєнний стан і активні бойові дії сприяють активізації інститутів громадянського суспільства у нормативно-правовій, безпековій й соціальній діяльності держави. А отже, саме інститути громадянського суспільства в умовах війни впливають на прийняття парламентом нормативно-правових актів, які адаптовані до реалій воєнного часу і відповідають за регламентації соціально-політичного життя країни. Однак, разом з тим, автор зазначає, що організації громадського сектору суспільства все ж такі обмежені в комунікаційній взаємодії із владою і органами державного управління, а отже для усунення таких недоліків передбачає регламентацію на нормативно-правовому рівні такої взаємодії в умовах воєнного стану (Цимбалюк, 2023). О. Шиманова-Стефанишин також зазначає, що «однією з проблем неможливості своєчасної адаптації політичної системи України до реалій сьогодення є нерозвиненість громадянської комунікації. Тобто діяльність учасників комунікативного процесу далеко не завжди корелюється з загальнолюдськими цінностями, перш за все, цінностями безпеки і миру, екологічними і сімейно-родинними цінностями. Це ставить під загрозу життєздатність як суспільства, так і держави» (Шиманова-Стефанишин, 2024).

Отже, ці науковці відзначають, що основною проблемою комунікативної взаємодії політичної влади і громадянського суспільства є певні обмеження на громадський контроль за діяльністю державних органів і нерозвиненість громадсько-політичної комунікації.

Н. Окша виділяє виклики, що є наслідком війни і правового режиму воєнного стану в Україні (Окша, 2024): по-перше, прийняття управлінських рішень повинно забезпечуватися легітимацією з боку громадськості із врахуванням інтересів соціальних спільнот, громад і органів місцевого самоврядування; по-друге, більшість громадських організацій і об'єднань переорієнтували свою діяльність на допомогу ЗСУ і волонтерську діяльність; по-третє, воєнний стан становить загрозу продовження курсу на реформування державного управління на основі принципів належного врядування – прозорості, відкритості, підзвітності органів влади суспільству.

Ще одним аспектом політичної комунікації в умовах воєнного стану є набуття нею ознак стратегічної комунікації, яка виступає як сфера комунікативної взаємодії політичної влади, органів публічного управління і громадян та інформаційної та комунікативної політики України в умовах війни.

Л. Хорішко виокремлює можливості стратегічних комунікацій військових і політичних суб'єктів в умовах воєнного стану, що створюють умови для: 1) забезпечення інтегративної функції політичної комунікації в сфері впливу та інформування населення щодо стану у військовій сфері і політики держави у відстоюванні суверенітету і незалежності; 2) налагодженої координації владних структур різного рівня управління і стратегічних міжнародних партнерів; 3) формування єдиної схеми і моделі комунікації, що включає єдиний вектор суспільно-політичних інформаційних повідомлень, каналів комунікації і забезпечення зворотного зв'язку між владою і суспільством; 4) оцінки комунікаційної взаємодії владних структур, інституцій громадянського суспільства, міжнародних організацій і урядових структур країн-партнерів; 5) формування політичного дискурсу і національного наративу щодо політичного курсу України в міжнародному політичному просторі; 7) моніторингу дружніх сигналів партнерів по взаємодії та прогнозуванню потенційних сценаріїв розвитку військово-політичної ситуації (Хорішко, 2022).

Як зазначають дослідники «сьогодні первинною проблемою державних стратегічних комунікацій є проблема ефективної координації суб'єктів стратегічної комунікації у різнорівневих системах із власною ієрархією, системою прийняття рішень, традицій і навіть цілей. І головне завдання держави в умовах військового російсько-українського протистояння і в подальшому – забезпечити єдність дій цих структур у межах єдиного вектору діяльності» (Михайлова, 2022). В цьому сенсі політична комунікація спрямована на захист національних інтересів в інформаційному просторі, деконфліктизацію між різними управлінськими структурами і політичними інститутами. У практичному вимірі політична комунікація в умовах війни спрямована на такі проблемні питання як: внутрішньополітична ситуація в Україні, вступ до ЄС і НАТО, формування позитивного іміджу України серед міжнародної спільноти.

Одним із важливих аспектів комунікації органів публічної влади з громадськістю під час кризових ситуацій є наявність кризової комунікативної стратегії, що включає в себе план реагування на кризову ситуацію, основні канали комунікації, групи реагування і т.д. (Лушахіна, 2023). Як зазначають науковці, кризові комунікації «не тільки реакція на кризові ситуації, вони починаються з підготовки до кризових комунікацій і закінчуються аналізом того, що було зроблено. Державні установи гарантують, що оприлюднена громадськості інформація містить огляд ситуації та вказівки щодо поведінки, а державні інституції мають забезпечити безперервний потік інформації, аж поки ситуація не буде вирішена» (Лушахіна, 2023). Отже, в умовах надзвичайних і кризових ситуаціях набуває особливого значення ефективна комунікація політичної влади і громадськості, що забезпечує для громадян відчуття захищеності і стабільності, приналежності до своєї громади і держави в цілому.

Неабияке значення для ефективної комунікації між політичною владою і суспільством мають джерела і канали комунікації. Як показують дослідження, значна частина українців за період воєнного стану, отримує інформацію із соціальних мереж та месенджерів. Так, громадська організація «Детектор медіа» провела дослідження щодо індексу медіаграмотності серед українців за 2020–2022 роки. За даними цього дослідження у порівнянні з 2020 роком, у 2022 році кількість споживачів суспільно-політичного контенту саме у месенджерах зросла в 2,5 рази, тобто від 19% до 49%. Аудиторія соціальних медіа зросла з 50% до 61%. Чисельність українців, які користуються інформаційним інтернет-ресурсами також збільшилася з 24% до 32%. А національний телемарафон «Єдині новини» дивляться 41% українців (Лушахіна, 2023). Отже, з початком повномасштабної російсько-української війни саме соціальні інтернет-медіа виступають провідним каналом комунікації політичної влади і суспільства, надаючи можливість отримувати різноманітну інформацію про перебіг подій на фронті, громадсько-політичне життя України.

Ефективність політичної комунікації влади і суспільства в умовах війни багато в чому залежить від її правових та організаційних форм. В цьому аспекті важливим кроком було прийняття в 2021 році Закону України «Про публічні консультації». Даний Закон було прийнято задля удосконалення та унормування взаємодії влади і суспільства на основі забезпечення впровадження європейських принципів і стандартів належного врядування. А основні завдання з удосконалення законодавства і практики публічних консультацій було визначено в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, проект якої розроблявся Секретаріатом Кабінету Міністрів у тісній співпраці з громадянським суспільством.

Курс на інкорпорацію принципів належного врядування в систему державного і публічного управління в Україні було продовжено завдяки реалізації міжнародної Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», основними принципами якої є доступ до публічної інформації, участь громадськості, підзвітність та впровадження технологій та інновацій для підзвітності та прозорості на основі розвитку

сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та електронного урядування. Так, в 2023 році Секретаріатом Кабінету Міністрів було забезпечено інклюзивний процес розроблення нового плану дій України з впровадження Ініціативи. В межах плану дій з реалізації Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», зокрема, створюється система DREAM, що покликана забезпечити прозорість відбудови України. Крім того, планом передбачено залучення громадян до напрацювання стратегічних документів щодо відновлення та розвитку регіонів, що може бути забезпечено через налагоджену політичну комунікацію влади і суспільства (Окша, 2024).

Слід також зазначити, що в політичній комунікації в умовах війни продовжується євроінтеграційний наратив, незважаючи на певні обмеження політичної участі громадян в прийнятті політичних рішень і здійсненні громадського контролю за органами державного управління і уряду. А отже орієнтація України на євроінтеграції і вступ до Європейського Союзу звучить як один з провідних дискурсів в політичній комунікації, незважаючи на воєнний стан і тривалість війни. Наприклад, «5 червня 2024 року в Києві відбулося друге засідання Керівного комітету Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» за участі громадськості. Де зазначено, що заходи і проекти Плану дій є вагомим підтримкою процесів, орієнтованих на відбудову та економічне відновлення України, підвищення стійкості державних установ, захисту основоположних прав громадян, набуття повноправного членства в ЄС» (Ніцевич, 2024). Також слід зазначити що Проект Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» впроваджується Офісом Ради Європи в Україні в рамках ухваленого Плану дій для України «Стійкість, відновлення, реконструкція» на 2023–2026 рр., метою якого є збільшення впливу і політичної участі громадськості та органів державного і публічного управління для подальшої співпраці між ними й побудови сталого інклюзивного політико-комунікаційного діалогу і співробітництва в процесі прийняття рішень (Проект, 2024).

На інституційно-організаційному рівні актуальним є створення Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Діяльність Центру спрямована на: 1) формування наративів і політичних дискурсів щодо зміцнення позицій України на міжнародній політичній арені; 2) розробку меседжів і суспільно-політичних повідомлень для скоординованої державної комунікації; 3) налагодження ефективної політико-комунікаційної взаємодії держави та громадянського суспільства для скоординованої протидії дезінформації і пропаганди з боку агресора. До того ж Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки виступає як платформа для деліберації (обговорення) суспільно-політичних проблем з громадянами та інституціями громадянського суспільства, розробки питань щодо напрямків і методів з протидії дезінформації і пропаганди, проведення інформаційно-політичних кампаній, створення соціальної реклами, формування стратегії мобілізації і рекрутингу (Ткачова, Іваницька, Похожалова, 2022).

Отже, незважаючи на продовження війни, правовий режим воєнного стану, політична комунікація влади і суспільства з одного боку, набуває ознак стратегічної комунікації як єдиного вектору комунікаційного процесу, а з іншого – враховує запити суспільства на прозорість і відкритість суспільно-політичної інформації з боку владних структур, політичних суб'єктів, уряду і парламенту. Особливого значення набуває доступність і прозорість інформації в провідних каналах політичної комунікації в умовах воєнного стану.

Для оцінки ефективності провідних каналів реалізації політичних комунікацій між державою і суспільством, а також визначення чинників підвищення ефективності політичної комунікації в умовах воєнного стану було проведено експертне опитування серед науковців в сфері політичних наук, які займаються вивченням проблеми взаємодії держави і суспільства у політико-комунікаційному вимірі (n=56, березень – квітень 2025 р.).

Для визначення основних джерел інформації про політичне та економічне життя в країні, ситуацію на фронті респондентам було запропоновано відповісти на питання: «З яких джерел, на Вашу думку, населення України частіш за все отримують інформацію про політичне та економічне життя в країні, ситуацію на фронті (можна обрати 3 варіанти відповіді)?». Результати представлено на рис. 1.

Результати дослідження вказує на те, що основними каналами політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану виступають електронні канали інформації (соціальні мережі, новинні інтернет-сайти, чати, блоги тощо) і офіційні заяви і виступи представників влади. Друковані ЗМІ і радіо, на думку експертів, мають найменший показник. Особисті зв'язки, думки родичів, колег, друзів також, на думку експертів, мають невеликий вплив на громадян.

Причому, найбільший ступінь довіри в інформаційно-комунікативному політичному просторі України мають: Президент України (79,5%), представники ЗСУ (74,2%), журналісти і воєнкори (60,1%), представники Офісу Президента України (57,3%). Найбільший негативний рівень довіри отримали депутати ВРУ (44,7%) і представники політичних партій (35,6%), що свідчить про фрагментованість політичного простору в Україні і відсутність комунікативної взаємодії політичних партій і суспільства.

Рис. 1. Канали політичної комунікації, які на думку експертів, мають значення для громадян України в умовах війни (можна було обрати 3 варіанти відповідей)

Для визначення чинників підвищення ефективності політичної комунікації в умовах воєнного стану експертам було запропоновано відповісти на питання: «Оберіть, будь-ласка, 4 (чотири) найбільш значимих чинників, які б сприяли підвищенню ефективності політичної комунікації в умовах воєнного стану?» (рис. 2).

Серед основних чинників підвищення ефективності політичної комунікації експерти відзначають фактори, пов'язані із протидією інформаційно-психологічному впливу з боку країни-агресора

Рис. 2. Чинники підвищення ефективності політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану (можна було обрати не більше 4 варіантів відповідей)

в засобах масової комунікації, особливо в мережі Інтернет, а також захищеністю персональних даних від кібератак: посилення боротьби з дезінформацією і пропагандою (85,8%) і посилення інформаційної безпеки в Інтернет середовищі (77,2%). Також значний відсоток експерти відзначили такі фактори як надання достовірної інформації про політичну і воєнну ситуацію в країні (74,2%) і налагодження ефективної комунікації між владними структурами та інституціями громадянського суспільства (72,3%). Найменший показник має такий чинник як доступність інформації про діяльність посадових осіб (32,9%), що в умовах війни є виправданим через можливість доступу до такої інформації з боку РФ. Отже, підтримка національних засобів масової інформації (особливо незалежних ЗМІ), створення безпечного інформаційного інтернет-середовища, налагоджена комунікаційна взаємодія влади і громадянського суспільства можуть виступати чинниками підвищення рівня ефективності політичної комунікації в умовах воєнного стану.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнюючи результати дослідження, можна зробити наступні висновки:

- по-перше, політична комунікація виступає як комунікаційна взаємодія між владою і суспільством з метою легітимації державно-політичних рішень, стабілізації суспільно-політичних відносин і підтримки позитивних настроїв в суспільстві і його адаптації до викликів сучасності, серед яких для України є російсько-українська війна;

- по-друге, особливостями політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану в Україні визначено: обмеження на громадський контроль за діяльністю державних органів; нерозвиненість громадсько-політичної комунікації; політична комунікація в умовах воєнного стану набуває ознак стратегічної комунікації; політична комунікація в умовах війни переміщується в інформаційне інтернет-середовище, причому значна частина населення отримує інформацію із соціальних мереж та месенджерів; в політичній комунікації в умовах війни продовжують транслювати євроінтеграційний наратив, незважаючи на певні обмеження політичної участі громадян в прийнятті політичних рішень;

- по-третє, основними каналами політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану виступають електронні канали інформації і офіційні заяви і виступи представників влади;

- провідними чинниками підвищення ефективності політичної комунікації влади і суспільства в умовах війни, на думку експертів, є: протидія інформаційно-психологічному впливу з боку країни-агресора в засобах масової комунікації, особливо в мережі Інтернет; посилення боротьби з дезінформацією і пропагандою; надання достовірної інформації про політичну і воєнну ситуацію в країні; налагодження ефективної комунікації між владними структурами та інституціями громадянського суспільства.

Перспективним напрямком подальших досліджень є визначення механізмів удосконалення політичної комунікації влади і суспільства в умовах воєнного стану і у період післявоєнного відновлення України.

Bukanov G. Political communication of the authorities and society under martial law in Ukraine

The article defines the features of political communication of the authorities and society under martial law. It is determined that political communication acts as a communication interaction between the authorities and society in order to legitimize state and political decisions, stabilize socio-political relations and support positive sentiments in society and its adaptation to the challenges of modern times, including the Russian-Ukrainian war for Ukraine. Institutions of civil society in wartime influence the adoption by parliament of normative legal acts adapted to the realities of wartime and responsible for regulating the socio-political life of the country. But organizations of the public sector of society are still limited in communication interaction with the authorities and government bodies, and therefore, in order to eliminate such shortcomings, it provides for regulation at the normative and legal level of such interaction under martial law. The features of political communication of the authorities and society under martial law in Ukraine are: limitation of public control over the activities of government bodies; underdevelopment of socio-political communication; political communication under martial law acquires the characteristics of strategic communication; political communication in war conditions is moving to the online information environment, with a significant portion of the population receiving information from social networks and instant messengers; in political communication in war conditions, the Euro integration narrative continues to be broadcast, despite certain restrictions on the political participation of citizens in political decision-making. Based on the results of an expert survey, the main channels of political communication between authorities and society in martial law conditions were identified: electronic information channels and official statements and speeches by government representatives. The following factors are identified for increasing the effectiveness of political communication in war conditions: counteracting the information and psychological influence of the aggressor

country in the media; strengthening the fight against disinformation and propaganda; providing reliable information about the political and military situation in the country; establishing effective communication between government agencies and civil society institutions.

Key words: political communication, political power, civil society, mass media, online information environment.

Література:

1. Акайомова А. (2011) Політична комунікація як процес взаємодії політичних суб'єктів. *Політичний менеджмент*, № 1, 87–91.
2. Лушахіна Т. (2023) Комунікативна політика органів публічної влади під час війни. *Публічне адміністрування і регіональний розвиток*, № 20, 471–491.
3. Михайлова О.Г. (2022) Стратегічні комунікації в інформаційній політиці держави: шляхи розвитку в умовах російсько-української війни. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, Випуск 30, 23–26.
4. Ніцевич О.В. (2024) Проблеми комунікації між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*, № 2, 10–14.
5. Окша Н.В. (2024) *Залучення громадськості до формування та реалізації державної політики під час воєнного стану*. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/>
6. Проект (2024) Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь під час війни та в післявоєнний період». URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/promoting-civilparticipation-in-democratic-decision-making-inukraine>.
7. Тищенко Ю., Байор П., Товт М., Горобчишина С. (2010) *Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство*. К., : Агентство «Україна», 148.
8. Ткачова Н.М., Іваницька О.М., Похожалова А.І. (2022) Стратегія розвитку комунікацій держави та суспільства під час дії правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, Випуск 5, 33–37.
9. Хорішко Л. (2022) *Стратегічні комунікації України в умовах російсько-української війни*. URL: <https://baltijaapublishing.lv>.
10. Цимбалюк В.І. (2023) Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*, Вип., 1 (66), 46–54.
11. Шиманова-Стефанишин О.В. (2024) Вплив політичної комунікації на державотворчі процеси в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*, Випуск 4, 107–112.
12. Popovych Y., Marakin V.I. (2024) Structural and functional aspects of political communication in the context of modern social development. «Academia Polonica» Scientific journal of polonia university. *Periodyk naukowy akademii polonijnej*. 65, 4, 209–219.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2025

Стаття рекомендована до друку 10.06.2025